

Вступ

Упродовж історії Христова Церква піклувалася про недужих, виконуючи Господнє веління: «Будьте милосердні, як і Отець ваш милосердний» (Лк. 6:36). Усюди, де нужденні взивали про підтримку і співстраждання, християни служили хворим і вмираючим, не шукаючи ніякої вигоди з цього служіння. Церква завжди заохочувала до такої опіки, благословляючи відкриття лікарень, поспішаючи з проповіддю Євангелія до страждаючих. Наділена від свого Божественного Засновника всією повнотою дарів Святого Духа, Вона входить до приватних домів чи лікарень – будинків людської скорботи. Через проповідь Христа – слово втіхи й надії, турботу про недужих і вмираючих – посланці Церкви (священнослужителі) не залишають їх без духовної й тілесної терапії.

Перед Церквою завжди поставало питання вироблення загальних пастирських підходів та методів у несенні Христової опіки страждаючим. Пошуки таких принципів в умовах сучасного інформаційно- та науково- технічного прогресу набувають особливої актуальності. З одного боку, розгортається діяльність церковного інституту капелянства, специфікою служіння якого є воцерковленням безпосередньо недужих і вмираючих. З іншого, диференціація фізичних, психологічних захворювань зумовлюють складну поставу людей, проявом якої є нерозуміння, байдужість, несприйняття, агресія та інші психологічні бар'єри, що вимагають відповідних психологічних прийомів у воцерковленні. Людська психіка та закони її реакції на зовнішні подразники є значущими під час критичних моментів життя, якими найчастіше постають страждання, хвороби та пов'язана з ними близька смерть. Отже, існує потреба для священнослужителів у розширенні і використанні знань із психології для успішного духовного керівництва над недужими та вмираючими. Однак використовувати їх у пастирському служінні потрібно лише крізь призму християнської антропології, враховуючи пріоритет духовного в людині, що тісно взаємодіє з душевним, але поза досяжністю наукової психології і психотерапії. Отже, актуальність теми полягатиме в потребі ефективного душпастирства хворих і вмираючих в умовах секуляризації мислення і життя, диференціації фізичних та психічних станів та в підкресленні важливості обох підходів: духовного, як першочергового, і психологічного, – у пастирській зустрічі з хворими та вмираючими. Використовуючи синтетично-аналітичний метод, у даній праці досліджуватимемо різноманітні варіанти вирішення деяких питань сучасного душпастирства хворих і вмираючих. При цьому зробимо акцент на особі пастиря: його духовному житті, психологічній відкритості й готовності, з якими він підходить до недужої і вмираючої людини як до ікони Христа. Також врахуємо особливості і закономірності підходу до зустрічей із хворими, організації відвідин, аспекти поведінки пастиря, хворого та вмираючого. При цьому висвітлимо найважливіше у відвідинах хворих і вмираючих – літургійну молитву та Святі Таїнства. Поряд із важливістю духовної постави священнослужителя й духовністю його відвідин недужих і вмираючих у нашій праці спробуємо висвітлити мету й доцільність використання психологічних підходів у служінні таким людям. Таким чином, працюватимемо в межах двох богословських дисциплін: пастирського богослов'я та частково пастирської психології.

Отже, метою нашої дипломної роботи є пошук відповідей щодо духовних та психологічних особливостей постави священника в служінні недужим людям.

Саме з таких міркувань, літературним першоджерелом у нашій праці стала книга Арнольдо Панкрацці «Мозаїка милосердя». Це своєрідний довідник роздумів про

най-головніші духовно-психологічні та деякі практичні аспекти пастирської опіки над хворими і вмираючими. У книзі міститься послідовне роз'яснення особливостей служіння недужим людям не лише капеланів, а й звичайних парафіяльних священиків, котрі у своїй практиці неминуче зустрінуться з реальністю хвороби та передсмертного стану серед своєї пастви. На основі «Мозаїки милосердя» спробуємо уважно розглянути різ-номанітні складові душпастирської опіки над хворими і вмираючими: відвідини, слу-хання, перший контакт із людиною, важливість тиші та спокою, утіху й розкриття еван-гельських горизонтів, літургійне окормлення Таїнствами тощо.

Запропонована праця складається з 3-х розділів. Перший має більш загальний, ін-тродукційний характер і стосується богословсько-духовного аналізу, трактування та класифікації людських хвороб та страждань на основі вчення Церкви.

У другому розділі йдеться про особливості пастирської постави біля хворих людей та безпосередні аспекти опіки над ними. При цьому підкреслюється важливість та необхідність використання психологічних методик і підходів у відвідуванні, спілкуванні, втішанні й скріпленні у вірі недужих.

Тема третього розділу даної праці стосується вмираючих людей. Окрім «Мозаїки милосердя», у ньому використано монографії американських психологів Е. Кублер-Росс («Розмови про смерть і вмирання» ("On Death and Dying")) та Л. Брегмана. Автори наголошують на особливостях духовного, психологічного сприйняття і переживання близькості смерті, а також на духовних спокусах, з якими зустрічається кожна людина на смертному ложі, діагностування та подолання яких впливає на ефективність пастирської опіки над умираючими. Розгляд внутрішніх людських переживань та їх зовнішніх проявів дозволяє в духовній опіці ефективно застосувати ті засоби, через які для вмираючого найдоступніше відкриється світло Євангелія. Диференціація хвороб та характерів їх протікання сприяли появі явища паліативної допомоги та нових стаціонарних медичних закладів. Тому в третьому пункті даного розділу спробуємо подати особливості пастирської опіки над термінально хворими та вмираючими в у госпісах.

У процесі праці над розкриттям даної теми були проблеми з пошуками літератури. На жаль, сьогодні не існує ґрунтовних праць українською мовою і перекладів зарубіж-них монографій, присвячених темі опіки над хворими, особливо над умираючими, пси-хології їхніх переживань тощо. Однак базові аспекти пастирської опіки над хворими та вмираючими вдалося відшукати в багатьох документах Церкви, що свідчить про серйозне трактування Нею таких людей як цінних і повноправних Її членів, наділених специфічною еклезіальною місією. Разом з тим застосовуватимемо праці представників західної та східної богословських традицій задля детальнішого розкриття теми, уточнення, доповнення чи порівняння богословсько-психологічних ідей щодо особи пастиря-капелана, аспектів його підготовки до зустрічі з недужими та вмираючими людьми, побудови християнської атмосфери та духовності відносин із ними.

ВИСНОВКИ

У нашій праці ми торкалися принципів душпастирства страждених, що впливають із спасительної місії Христа та місії продовжувачки Його життя на землі – Церкви. Її пос-ланці – священики – покликані ділитися з хворими та вмираючими своєю вірою у Воск-ресіння, передати власну переконаність в тому, що хвороба і смерть – це шлях із

Хрис-том до вічного життя. У даній праці була досліджена закономірність, що віруючій людині легко переносити страждання, усвідомлюючи, що Христос страждає разом з нею, у ній. Божу близькість біля таких людей наочно уособлює щира пастирська присутність, дружня розмова, євангельська утіха й розкриття нових духовних життєвих горизонтів та перспектив їх стану. Отже, роль священника через духовно-психологічну підтримку й воцерковлення Святими Таїнствами для таких людей є колосальною. Таким чином, сам недужий стає місіонером завдяки плодам пастирського служіння – відновленню духовного життя, послабленню психологічного тиску, – зустрічаючи у своїх стражданнях Бо-га, стаючи Його свідком і місцем присутності для світу.

Однак у медичних закладах чи приватних домах є багато хворих і вмираючих, які не замислюються над тим, що їх чекає за порогом смерті. Вони нічого не знають про Бога і навіть не здогадуються, для чого потрібна Церква. І те, що багато людей отримують перший досвід спілкування зі священником уже тоді, коли він сам приходить до них у лікарняну палату, свідчить про нецерковність сучасного суспільства і серйозні пробіли в релігійній освіті та воцерковленості. Доки недужий не усвідомить необхідності духовно-душевного зцілення, він ніколи не стане по-справжньому здоровою і повноцінною людиною. Жоден лікар, навіть із найбільшим досвідом роботи і професіоналізмом, не здатний замінити недужій чи вмираючій людині спілкування зі священником, який силою Христового служіння, церковного післанництва та глибини власного духовного життя несе три базові основи власної постави біля хворих і вмираючих: мовчання, творче співстраждання (емпатію) та розкриття євангельських горизонтів життя і стану недужих і вмираючих. Людське тіло лише у випадку свободи і відсутності поневолення гріховними пристрастями може служити особі людини в цілості її духа-душі-тіла, а душевні сили і здібності через благодать Святого Духа – реалізувати її покликання до обоження й преображення світу через власні страждання. Саме такий євангельський горизонт недужим несуть пастирські відвідини. Ще одна євангельська компетенція священника – хвороби людського духа, вплив гріха і допомога людям у подоланні його наслідків, влади і відчуття провини.

У першому розділі ми звернули увагу на онтологічну проблему людських страждань і хвороб, їх богословські класифікації та аналіз згідно із вченням Церкви. Як виявилось, життєві терпіння в поєднанні з Христовими є плідними як для Неї, так і для всього світу. Однак їх найпоширеніша форма – хвороби – супроводжується психологічною кризою, внутрішньою боротьбою, яка рано чи пізно завершується смертю. Усе це є обов'язковим для врахування в пастирській опіці над хворими і вмираючими. Духовно-сті, психологічним прийомам та методам священничої постави, розмови й утіхи таких людей присвячено другий розділ праці.

Третій розділ нашої праці, присвячений вмираючим, набув особливу структуру й зміст, адже в основному не стосується пастирської опіки над ними. У ньому було висвітлено духовно-психологічні переживання та проблеми термінально хворих чи близьких до смерті людей. Ми вважали за необхідне описати складний світ внутрішнього хвилювання вмираючих, адже знання їх має допомогти в ефективності пастирського служіння таким людям. У третьому пункті даного розділу було висвітлено особливості пастирського служіння в сучасних медико-стаціонарних закладах паліативної опіки над вмираючими, зокрема в госпісах.

Отже, за новаторство в праці вважаємо висвітлення і констатацію поряд із духовними підходами важливості також психологічних методик у пастирській опіці над хворими і

вмираючими. Адже дія захисних законів людської психіки в період захворювання чи близькості смерті є значущою. Крім того, у даній дипломній роботі було враховано різноманітні ситуації та середовища пастирських зустрічей з такими людьми, висвітлено відповідні особливості священничої поведінки у них. Найбільший акцент, однак, було зроблено на пріоритетності духовного підходу, як першочергового, у пастирській зустрічі з хворими та вмираючими.

Однак стислі рамки праці не дозволили охопити широкою гамою тем, пов'язаних із людськими хворобами і пастирством над недужими чи вмираючими. Дана дипломна робота претендує бути лише мінімальним богословсько-психологічним аналізом явища людських страждань, хвороб та особливостей та методів пастирської утіхи й воцерковлення таких осіб. Нерозкритими, для прикладу, залишились теми пастирської опіки над душевнохворими, неповносправними, також над конкретними віковими категоріями недужих чи вмираючих (діти, молодь, дорослі, літні). У перспективі можливі також більш детальні дослідження щодо психології хвороби та смерті, аналіз пастирської до-помоги рідним і близьким недужих та вмираючих тощо.

Отже, наша дипломна праця не може претендувати на детальне розкриття всіх аспектів пастирського служіння хворим і вмираючим, зібраних Арнольдо Панкрацці у «Мозаїці милосердя», а також дотичних та похідних аспектів, умов і еклесіальних норм такого служіння в різних умовах та обставинах. Однак вважаємо, що запропонована робота може бути пропозицією для детальнішого дослідження нових вимірів і закономірностей воцерковлення хворих і вмираючих у сучасному світі з урахуванням різних обставин, самих недужих, їх станів тощо.

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Богословський аналіз та класифікація людських страждань і хвороб	
1.1. Богословське розуміння хвороб і страждань згідно з вченням Церкви	7
1.2. Духовні хвороби	15
1.3. Психо-соматичні хвороби	19
Розділ 2. Особливості пастирської опіки над хворими	
2.1. Особа, чесноти та дії душпастиря у приготуванні до відвідин недужих	23
2.2. Складові душпастирської опіки над хворими:	
2.2.1. Ініціативні відвідини	27
2.2.2. Присутність, розмова і слухання	31
2.2.3. Підтримка і християнська вітха	35
2.2.4. Розкриття євангельських горизонтів	39
2.3. Літургійна молитва і Святі Таїнства як кульмінаційні моменти воцерковлення недужих	44
Розділ 3. Особливості пастирської опіки над вмираючими	
3.1. П'ять психологічних стадій сприйняття смерті вмираючими	51
3.2. П'ять духовних спокус вмираючих людей	58
3.3. Особливості пастирського служіння в госпісах	60
Висновки	67

Список використаної літератури 70